

Landskap: *Skåne* Upptecknat av: *Nils Ohlsson*
 Härad: *Orrå* Adress: *Åsk på Lommarp*
 Socken: *Åsk* Berättat av: _____
 Uppteckningsår: *1873* Född år *1857* i *Åsk*

Uppteckningen rör *När Folkhögskolans Fridhem grundades.*

Det kan ju anses förmodat att vilja räkna handlingar som ej äro av äldre datum än 1873 till folkminnen men angående dessa handlingar som jag här skildrar kunna de utgöra en belysning om förhållandena längre tid tillbaka på folkupplysningsens standpunkt och densamma utveckling.

Utao handlingar i Åsks bys "alderns löda" framgår, att Åsks bymän uppi gjord framställning hemvidat denna vora villiga att hålla en skolmästare gemensamt med Konga socken, avslagit denna framställning och saron skal för avslagit framtält. Att Åsks bymän hade gjort avtal med en las- och skrivbarnig person som hette ~~Åsk~~ ^{Åsk} Schepman

och befinnes här i avskrift Årkes sockens stämmas Protokoll
rörande barna undervisningen och Scholmästares hållande
i Åsk Socken.

Årkes Sockenemän yttra inbälligt, att de ikke villja ingå
och förena sig med Konga socken om Scholmästares hållande
för begge socknarna; utan Åsk barna villja i den delen
själfva draga försorg derom, och som de hafva Klockaren
hos sig i församlingen boende, som härtills själf hållit
Barna undervisningen härstädes anse de sig på denna
grund, mindre behöfvande en ständig Scholmästares hållande,
hållt så länge klockaren själf orkar och kan bestrida
Scholthållning, och läsöfning — församlingens begäran
ärligen skall hållas, antingen af klockaren själf, eller
med dess bekostnad, af en dertill skicklig person, och
när klockaren hållit denna fri socknans gång, villja
socknemännen ikke underlata att själfva hålla en
anständig Scholmästare som kan läsa och skrifa

och som socknemännen ha förtröende till, om hvars
lön och underhåll de själva villja ^{om} afskjuta med
honom varmed han ^{kan} något vara.

Nu för tiden nyttjas Mattias Scheffman som var här
i byen och har eget hus vilken undervisar deras Barn
som villja gå till honom och därför undfar En skilling
i veckan för hvarit Barn som han lär att läsa och
En skilling banco för dem som skola skriva.

I Torpen där församlingen hafva de vel annu ingen
Skolemastare antagit; man om klockaren söker för sin
räkning hålla bland dem en rätt Lokenaomgång, villja
då afven för sin del utse sig någon, att där ^{sa} ~~pa~~ behöfvast
försätta samma omgång.

Emellertid skötas Klockaren Barnaundervisningen, att förhå
ungdomen, hålla läsemöten, och afven om Sommartiden
vid sist GudsTjänst hålla förhör och på sådant sätt
finnas sig Lokenemännen därtillades alldeles med honom nöjda.

Någon Scholæhus uppbyggande villja de derstädes icke
åtaga sig då de hafva Klockarens hus sig tillhanda,
och heller villja de förbinda sig till
gifvanda eller andra utgiftens erläggande till Socknens
Scholas underhållande; dock hvad pätlig barnen angår
villja de, därast sådana skulle finnas, som icke
måga själva betala, utaf fattigmedelen skall för-
skjutas, om så behöfves, hvarom Sockenens ännu skola
öfverlägga. Åsk den 13 Mars 1796

På Sockenens ännu vägnar.
Sven Gudmunsson

Torsten Bondeson

Othla Olanson

Pahl Stafu Jon

Pir Martensson

Tufve Rasmussen

Detta är den äldsta handling som jag här kunnat
finna angående barnundervisningen i Åsk.

Enligt urgammla höfd skulle varje svinsk av Priesterskapet,
biträdda av klockarna utöfva undervisning i religion.

Flerwida detta även stadgades i den gamla Skane lagen

i bruk uti allt slags trycksaker som nådde till
landsbyggdets folk. Den som även kände latinska
typer och kunde läsa latin, som det kallades, ansågs
för att vara magtät lard.

Hadde barnet varit riktigt uppmärksam under
veckans topp, lovade modern att det skulle få belöning
om lördags e. m. Denna belöning bestod där att
den på A. B. C. bokens sista sida befintliga Tupp-bilden
framgöt en gåva till barnet, en bit kakor, ett
äpple, paron eller annan godsak, som modern visste
att barnet värde sätter.

Det läsande barnet samt dess mindre syskon, fingo
gå ut i köket eller förestugan, medan Tuppen gjorde
sig i ordning till framgången. När detta var klart
hörd ett högt "kukeliken" in ifrån stugan och det läsande
barnet skyndade in, för att se det goda som Tuppen
försärat delsamman. Var gåvan riktigt fulltagen, sade

har jag mig icke bekant. Part den elovtes påbud att
varje Svensk skulle nödvändigt kunna läsa i bok och
att prästerskapet med klockarnas biträde skulle draga
förring om att detta påbud blev efterföljt och för-
verkligt så att det ^{allt} blev endast ett dött påbud.

Utav förut intagna sockenstämmor protokoll fram-
går att klockarna till socknemännens belåtenhet
fullgjorde sin skyldighet att hålla läremöten och för-
höra med ungdomen ävensom att bymännen hade
anlagt en kunnig person, Mattias Scheffman, som
skulle undervisa barnen emot bestämd avgift i såväl
läsning som skrivning.

Den första undervisningen i att kunna känna igen
bokstäverna sköttes dock av modern om vinterdagarna.
Då hon satt vid spinnrocken fick barnet sitta på
brefotningen bredvid och i en gammal A.B.L. bok försöka
läsa känna de gamle tyske typer som den tiden var.

modern att den som föt givna skulle dela med sig
åt systrarna. På gick det till med den första undervisningen
i mitt föräldra^{hus} och vår Moder sade att det brukats
ända sedan påbudet om att alla skulle lära att läsa,
blivit rotfast bland allmänheten.

Husmodern på de större ställena var i regel så upp-
tagen av de husliga bestyrken, att de blef g. tid till att
egna sig åt barnundervisningen. Dessa barn emottogs
i och för undervisning i bokstavs-känedom och läsning
utaf någon läskunnig gumma som egade sin tid
deråt. I början af adertonhundratalet var det en anka
här i Ask som sysslade därmed. Hon kallades för kokkan
ty hon var även kunnig i matlagning och beträdde
såsom kokerska vid de gillan som ifrågakom här
i socknen. Modrarna till dessa barn fingo sända rikligt
med goda huskallsvaror till denna lärarinna i mötsall
fall sådes hon brava varit mycket svar emot de em.

Sedan bokstävs-känndom var uppnådd påbörjades stavning utav ord och då nödig färdighet däri var uppnådd påbörjades ordens sammanbörning till satser. Text orden i Luthers hella katekes ingick i A. B. C. boken såsom läsebok för dessa öningar. När färdighet i inläsning var uppnådd här fick barnet böja att läsa uti bibeln och psalmboken detta skedde högt och både Modern ock alltid därpå under sitt arbete vid spinnrocken. Kom någon släkting eller grannherstres på besök ^{beh} ~~skulle~~ barnet provläsa och då blev det ideliga utrop: huru rätt barnet läste. Kvitiken gjordes till hemkomsten. Då kunde det heter: Glotten läste mycket rätt men secken råkade ongläda. Tona det hade flastat. Tacka velt ja mina, där dröna inte på de där visad. Under sommartiden hölls av klokasen läsförhör uti kyrkan. Då gällde det att ej ha begär av sig, utan förkovrat sig i läsfärdigheten. I moträte fall kunde

den jelande åläggas att komma särskilt hem till honom och bli förhörd. En sådan tillsägelse ansågs för stor skam och nesa. Barn och ungdom som voro mans om sitt anseende iakttaga flit och uppmärksamhet så att de redde sina stycken och utsattes då ej för sådan nesa.

Flickorna fingo i regel åtnöja sig med den undervisning som modern gav dem och den blev något uppbjälpt för de flickor som hade särskild lust och uppmärksamhet, vid de var annan vecka under sommarmånaderna av klockaren höllna läsämötena och förhör i församlingens kyrka.

Den vid sockenstämmor av sockenmännen anlagda skolmästaren höll under vinter månaderna skola för byens större pojkar. Denna skola hölls i daglig stugan hos de åboar som hade söner mellan tolv och femton års ålder och kallades för om-

10.
3889

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

10

gångsskola. Såväl läraren som skolpojkarne erhöles
middagsmåltid på det stället der skolan hölls. Det
gällde för ^{hela} modern på stället att hava tillräckligt
med supamål i föten till de målfriska pojkarna.
På ett ställe bjöds grönsaks soppor. Enna smakeade
ungdomarne särskilt väl och det lamsades rasbt
undan i föten. En rask pojke ropade: mera, kål!
Detta utrop förskräffade honom till namnet mera
kål för hans återstående levnad.

Utom i läsning undervisades även i räkning, de fyra
räknesätten i enkla tal som det hule samt skrivning
och läsning av skriven stil. För att användas som
undervisnings material för det sistnämnda ämnet
tillvaratogs blockaren de handskrivna kungärlsen
som blivit upplästa i församlingens kyrka och som
i skulle återvändas eller förvaras i kyrkans arkiv.
Efter Mattias Scheffman sköttes skolmästare befatt.

ningen av fanggevaldigheten Åskman och på 1830 talet
av en ung man, bårdig från Stora Roke, som hette
Jöns Berggren. Tidsandan mögnade alltså för en
vidare utsträckning av folkbildningen och riksdagen
antog och bestöt 1842 års folkeskolestadga som bestämde
att en fast folkskola skulle finnas i varje församling.
Om sådan uppfördes på Åsks bys allmanning och till
lärare i densamma antogs Andreasson, bårdig från
Stallbygden. Efter några år sökte Andreasson åter skola
på Stallbygden och flyttade. Nu söktes Åsks skola utav
Hans Persson ifrån Billeberga. Det var en man som
insåg vilka frö som lag i folkeskoletanken i och för en
sund och verklig folkbildning.

Hans Persson var född av fattiga föräldrar i Billeberga
socken. Kom tidigt ut i tjänst såsom pojke och dräng.
Råkade ut för olyckan att på sitt ena ben avslåjät
utav en itaken häst och kom till Lunds lasarett för

lakning av hembröttet. Det blev y' bättre betet än att
Hans Persson blev hållt för sitt återstående liv.

Prosten ^{Donner i Billstuga} tog sin hand om den livlige unge mannen
med det klara, lysa huvudet och fick honom intagen
vid det nybildade folkskollärareseminariet i Lund.
Kursen var endast halvårig, men det var lång tid
ända för den alldeles medellara unge mannen som
under sin ^{tid} blev ^{tid} fick både svätta och frysas. Hans Persson
tog en god examen och fick plats i sin födelserockens.

1846 blev skollärareplatsen ledig i Ask. Persson hade fått
sig bekant att på den platsen fanns många unga
bonder, som tviligt intresserade sig för folkskolans
utveckling, sökte hit och fick platsen.

Inten småskola fanns utan alla årsklasserna
åtnjöt undervisning utav samma lärare och i
samma lokal. Det var y' lätt att under vintertiden
da lärjungetalet uppgick till omkring ett hundratal

hålla ordning och reda bland dessa i en lokal som
höll hundra kvadrat meter golvyta. Inga hinder
höll Hans Persson tillbaka. Kyrkoherden Callmer
som tillträdde Kyrkoherde befattningen i början av
1850 talet var visserligen en skotman men han ansåg
att en bondes kunskaper var tillräcklig då denne kunde
läsa inantill, någotlunda fullt ut, stava de enklaste
orden, skriva på papper, räkna de fyra enkla räknesätten
och framför allt: ~~en~~ katekes och biblisk historia ordagrant
sittantill från pärm till pärm. Vad däröver var det var av
ondo. Många heta dustar förekom emellan den hög
konserverade Kyrkoherden och den av 1848 talets liberalism
använda Hans Persson. Någon svarare brytning blev det
ej. Det gamla skolhuset ersattes 1858 med ett nytt
med höga murar så att kubikutrymmet ökades
men kvadrat utrymmet blev obetydligt ökat.

Hans Persson fick ej några skoltimmar på läroordningen

till de praktiska läroämnen, var han vill undervisa sådana
lärjungar uti, som visade lust och förmåga till att intaga
ett större kunskapsmått än vad genomsnittets lärjungarne
besutto. Hans Persson visste råd. Sådana lärjungar blevo kvar
i ett par timmar varje kväll, när skolan var slut för
dagen och erhöilo da undervisning i uppsats skrivning,
svensk språklära och geometri, allt sådana ämnen som
ej tillhörde en landsbygds skola på 1850 och 1860-talet.

Under tiden mognade tanken hos Hans Persson på
att det borde bildas en överbyggnad på den egentliga
folkskolan i en högre avdelning för den ungdom, som
hade lust till att utvidga sina kunskaper till flera
ämnen och större kurser, än vad den tidens folkskola
bjöd.

Hans Persson började bliva känd som en nitisk och
framgångsrik lärare ifråga om att förbringa ung-
domens kunskaper och föder såväl i skola som utanför skolan.

sande öfver gjorde framställningar till honom om
att på samma sätt som till honom för privat
undervisning, under de tider av dygnen då Hans
Persson var ledig från folkskolan. Lust och kraften
därtille besatt Hans Persson och betalningen för arbetet
blev alltid ett välbehöfligt tillskott till den laga
folkskollärares lön. Sammanlagt voro de som
Hans Persson ansåg böra tillkomma den blivande
folkhögskolan och förslagen om antagandet av
sådana lärjungar antogs med förtydning av
Hans Persson.

Folkhögskole tanken bröt nu fram med allvar
i Danmark der den ena folkhögskolan efter den
andra restes opp allt på folkets frivilliga offer-
villja för den goda saken.

1868 fingo vi de första folkhögskolorna här i Sverige
Samtidigt blevo efterfrågningarna om platser för privat

elever att fattigare till Hans Persson.

Varför skulle⁷ här i Ask kunna resas en sådan skola. Stora sträckvägen Malmö-Stockholm gick ju fram här och ansepråken på snabba resor-fördes förbindelser var ej så uppdrivna som nu. Exempelvis vill jag anføra. Att gilde det på ett brev-express befordrat kunde man här i Ask teja en gumma som gick härifrån Ask till Malmö-jern mit - och hade svar med sig hem dagen därpå. Att köra den långa vägen då man ej hade varubuss kunde ej ifrågakomma, ej heller att rida då det ej var hästmärkenad.

Hans Persson delgar sina gode vänner här^{Ask} sina fram-tids planer och dessa rödde honom att sätta igång.

Opförskt dröjde ej. Men till en skola fördrödes lokal-följgång att hyra passlig sådan fanns ej.

På nyåret 1873 beslutades av vännerna att ~~en~~ som högtidsdag jira Hans Perssons födelsedag den 1 April

1873 med musik, sång, tal och kaffeservering och uti den inbjudan som skulle utföras därtill tillkännagiva att allmänheten ombads att sammanskjuta medel till en gåva åt Hans Persson för att sätta honom i stånd till att förverkliga sin kära folkskole tankar.

Loken förbereddes. Tillstånd utvärlades hos skolrådet i Ask att få använda skolsalen för ändamålet. Sångarna samlades och repeterade under Kantor St. Sjöbergs ledning. Dagen ingick strålände klar och klokkan tre efter middag samlades socknens skolbarn, sångföreningens medlemmar och Askas skarpskyttar - femte kompaniet det enda kvarvarande av Västra Skånes frivilliga skarpskytteförening - i Askas by under sina ständar och togade under sång med till folkskolan där kolonn bildades och Hans Persson ermodes den hyllning som han gjort sig förtjänt av.

Sjölva högtidsloket hölls sedan inne i skolsalen av Kantor Sjöberg i Ask, som däruti framhöll det stora

arbete som Hans Persson utfört i folkskolans tjänst och att ändamålet med sammankomsten var att sammanskjuta medel, overlämnat dessa till Hans Persson och därigenom göra det möjligt för honom till utsträcktare arbetsfält i folkbildningens främstskridande. Teckningslistor framträdde en för Åsks boar och en för andra för saken intresserade som kommit tillkänna. Teckningen överträffade förväntningarna. På sockenboarnas lista tecknades över sjuehundra kronor och på den andra listan över tvehundra kronor.

Nu hade Hans Persson ett grundkapital på ettusen kronor. Ett överflödigt skolhus i Ulfs, Oderljunga socken var till salu. Detta inköptes för fyrahundra kronor. Tre arbetare ifrån Åsk sändes dit ^{för att mätas huset} och då värbudet var skickat, sände de flesta åboarne i Åsk vandra in skjuta dit och hämtade av huset vad som var värt att följa till Åsk, så att det kom dit på en dag.

Under tiden hade sten till grunden och andra för bygget nödiga materialen framförsläts till byggsplatsen en idyllisk skogsglänta som ^{Hans} Persson hade förut arrenderat på sin och hustruns livstid och odlat så att den var ännu vid skets myr. Nu skulle fjällen härskas där istället för det gamla ofrids namnet och Hans Persson gav sin skola namnet Fridhemss folkhögskola.

Där var en tävlan emellan Hans Perssons lärjungar och deras föräldrar att hjälpa med skjutsar. Själva var Hans Persson outtröttlig vid bygget. När så behövdes grep han själv till murstevan eller målare penseln. Proklisk och händig var Hans Persson till allt och den sista oktober stod skolhuset färdigt, i färdigskat, men dock så att det kunde användas.

Nu var den första stora frågan löst. Den andra var att skaffa biträdande lärare. Sju fyrtio elever voro anmälda till första årskursen. ^{Hans} Persson stod

sjölv kvar vid folkskolan i Ask och var ännu i be-
sättigad till att avgå med pension. Med gott sam-
förstånd med skolrådet fick Hans Persson tjänstledighet
därifrån. Vikarie anskaffades. Denne visade sig vara
en man med särskild goda kunskaper även i praktiska
ämnen och blev fullt användbar även vid folkskolan.
Om Askas bo med student vännen fanns även att tillgå
så att nu var även den andra stora frågan löst.
Elev antalet höll sig konstant och krav på bättre
lokal blev påträngande. Ännu hade Hans Persson sin
obrutna kraft och en ny skolsalsbyggnad uppfördes
här, ~~by~~ luftig och rymlig. Men då vi kommo in
på 1890 talet var kroppskrafterna brutna, Själens var
lika spänstig men kroppshyddan kunde ej följa
med. Sjukdoms dagarna för Hans Persson blevo allt
flera och det blev tal om att flytta skolan till
en mer central ^{plats} med bättre kommunikationer

21 3889

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

21

än vad Ask besatt. Valen föll på Svalöv dit
skolan flyttades 1893. Ny styrelse och föreståndare
utsågs. Den nya tiden bröt fram. Här i Svalöv
har nu Friðhems folkskolor växt ut till den
samling av lantmannaskolor som finnes i Svalöv.
Bland biträdande lärare vid folkskolorna kan nämnas
skriftställaren Henrik Vraner under åren 1877-1878-1879.

Penskrivet hösten 1933 av

Nils Ohlsson
Ask pr Lönnerp.